

Cytowanie

CHICAGO: R. Czachor, *Sądy konstytucyjne w państwach Kaukazu Południowego (Armenia, Azerbejdżan, Gruzja)*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2023, nr 1, s. 77–88, <https://doi.org/10.15804/ppk.2023.01.06>

APA: Czachor, R. (2023), *Sądy konstytucyjne w państwach Kaukazu Południowego (Armenia, Azerbejdżan, Gruzja)*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” nr 1, s. 77–88, <https://doi.org/10.15804/ppk.2023.01.06>

Rafał Czachor

ORCID ID: 0000-0002-5929-9719

Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

E-mail: rczachor@afm.edu.pl

**Sądy konstytucyjne w państwach Kaukazu
Południowego (Armenia, Azerbejdżan, Gruzja)**

Słowa kluczowe: zasada demokratycznego państwa prawnego, konstytucjonalizm postradziecki, sądownictwo konstytucyjne, konstytucyjne prawo porównawcze państw postradzieckich, ustroje państw Kaukazu Południowego

Keywords: principle of a democratic state ruled by law, post-Soviet constitutionalism, constitutional judiciary, comparative constitutional law of the post-Soviet states, political systems of the South Caucasus states

Streszczenie

Funkcjonowanie wyodrębnionych organów sądownictwa konstytucyjnego jest w Europie obecnie powszechnym standardem, również w państwach postradzieckich. Poniższy artykuł jest próbą ogólnego spojrzenia na ustrój sądów konstytucyjnych w Armenii, Azerbejdżanie i Gruzji. O ile Armenia i Gruzja podejmują demokratyczne reformy, Azerbejdżan pozostaje skonsolidowaną autokracją, co uzasadnia podjęcie porównania istniejących tam rozwiązań. Wskazano, że ich rozwiązania są zgodne z europej-

ską praktyką, aczkolwiek nie ma tam jednolitego modelu. Różnice dotyczą sposobu wyboru sędziów, zakresu kompetencji sądów i podmiotów uprawnionych do składania skarg. Nie znalazła potwierdzenia hipoteza, że model azerbejdżański, jako funkcjonujący w państwie autorytarnym, będzie znacząco różnić się od rozwiązań obowiązujących w Armenii i Gruzji.

Abstract

Constitutional Courts in the South Caucasus (Armenia, Azerbaijan, Georgia)

The functioning of the constitutional courts is a European standard, widely accepted also in post-Soviet countries. The following paper looks at the basic legal provisions of the constitutional courts in Armenia, Azerbaijan, and Georgia from a comparative perspective. While Armenia and Georgia undertake some democratic reforms, Azerbaijan remains a consolidated autocracy, what justifies such comparisons. It argues that despite being in line with European practice, there is no one model of a South Caucasus of the constitutional judiciary. The most important differences affect the nomination of judges, the scope of competencies, and the subjects eligible to submit the complaints. The study did not confirm the hypothesis that the model of the constitutional judiciary in Azerbaijan, as an authoritarian state, differs significantly from the more democratic models of Armenia and Georgia.

✱

I. Wstęp

Rozwój idei kontroli konstytucyjności prawa dokonywanej nie przez parlament, a więc samego prawodawcę, lecz poprzez odrębny organ judykatywy wiązany jest z myślą Hansa Kelsena. Po II w. św. została ona, poprzez powołanie sądów konstytucyjnych, powszechnie zaakceptowana w państwach zachodnioeuropejskich, stając się demokratycznym standardem¹. Zarówno konstytucjonaliści jak i politolodzy zgadzają się co do doniosłości roli wy-

---

¹ M. Granat, *Sądowa kontrola konstytucyjności prawa w państwach Europy Środkowej i Wschodniej*, Warszawa 2003, s. 6.

odrębnionego organu kontroli konstytucyjności prawa dla petryfikacji demokratycznego państwa prawa². O jej znaczeniu, ale i jednocześnie o identyfikacji określonego zagrożenia dla funkcjonowania współczesnych państw świadczą pojawiające się w doktrynie pojęcia „judykalizacji polityki”³, a więc swoistego normatywnego „obudowania” żywiołowych w swej istocie procesów politycznych, a nadto „jurystokracji”⁴, które to kładzie akcent na potencjalne niebezpieczeństwo dla idei demokracji, a więc „władzy ludu”, ze strony nie pochodzących z wyborów powszechnych sędziów sądów konstytucyjnych, kontrolujących całość obowiązującego prawa.

Sądy konstytucyjne od około trzech dekad funkcjonują również w państwach postkomunistycznych. Pod tym względem państwa Europy Środkowej cieszą się większym zainteresowaniem badaczy niż republiki byłego Związku Radzieckiego⁵. Celem niniejszego artykułu jest porównanie pozycji ustrojowej organów sądownictwa konstytucyjnego w państwach Kaukazu Południowego, tj. Armenii, Azerbejdżanu i Gruzji. W materii tej następują istotne zmiany w Gruzji i Armenii, które to od dekady podejmują kolejne reformy mające na celu petryfikację monteskiuszowskiej idei trójpodziału i równoważenia się władz publicznych. Niedawno wprowadzono tam m.in. pośrednie wybory prezydentów, nadto ograniczono ich wpływ na system polityczny, co politolodzy nazywają „parlamentaryzacją ustroju” i przekłada się na awans w rankingach demokracji⁶. W odróżnieniu od wskazanych tu dwóch państw Azerbejdżan jest spersonalizowaną autokracją, która z powodu nadzwyczaj-

² M.in. R. Alberski, *Trybunał Konstytucyjny w polskich systemach politycznych*, Wrocław 2010.

³ M.in.: J. Ferejohn, *Judicializing Politics, Politicizing Law*, „Law and Contemporary Problems” 2002, vol. 65, nr 3, s. 41–68.

⁴ M.in.: R. Hirschl, *Towards Juristocracy: The Origins and Consequences of the New Constitutionalism*, Cambridge-London 2004; R. Małajny, *Legitymacja sądownictwa konstytucyjnego*, „Państwo i Prawo” 2015, z 10, s. 5–21.

⁵ M.in.: S. Grabowska, *Sądy konstytucyjne w wybranych państwach europejskich*, Rzeszów 2008; W. Sadurski, *Rights Before Courts: A Study of Constitutional Courts in Postcommunist States of Central and Eastern Europe*, Dordrecht 2014; A. Mazmanyan, *Judicialization of politics: The post-Soviet way*, „I-CON” 2015, nr 13, s. 200–218; R. Czachor, *Sądownictwo konstytucyjne na Białorusi, Ukrainie i Mołdawii. Studium ustrojowo-porównawcze*, „Zeszyty Naukowe UJW. Studia z Nauk Społecznych” 2018, nr 11, s. 23–36; *Constitutional Courts in Post-Soviet States. Between the Model of a State of Law and Its Local Application*, red. J. Zalesny, Berlin 2019.

⁶ Por. np. ranking *Democracy Index* oraz *Nations in Transit*.

nych uprawnień głowy państwa kosztem legislatywy i rządu klasyfikowana jest jako „superprezycjonalizm”⁷.

W poniższym artykule krótko scharakteryzowano i porównano główne cechy ustroju sądów konstytucyjnych w Armenii, Azerbejdżanie i Gruzji. Płynące z niego ogólne wnioski mają dwojaki wymiar. Po pierwsze, odpowiadają na pytanie badawcze, czy istnieją istotne ustrojowe różnice pomiędzy sądami konstytucyjnymi poszczególnych państw, czy ustrój azerbejdżański odbiega od ustrojów w Armenii i Gruzji. Po drugie, wskazują na spójność tamtejszych rozwiązań z europejskim modelem kontroli konstytucyjności prawa, co może służyć jako punkt wyjścia do pogłębionych studiów poszczególnych przypadków, szczególnie w pryzmacie politycznych uwarunkowań reform ustrojowych (balansowania państw pomiędzy politologicznymi kategoriami demokracji i niedemokracji).

II. Geneza sądów konstytucyjnych

Wspólną genezę sądownictwa konstytucyjnego w państwach Kaukazu Południowego stanowi baza prawna przyjęta w ostatnim okresie istnienia Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (dalej: ZSRR). Wśród regulacji wprowadzonych nowelizacją konstytucji ZSRR z 1 grudnia 1988 r., znalazło się powołanie Komitetu Nadzoru Konstytucyjnego. Miał to być organ nadzoru, a nie kontroli konstytucyjności, a zatem pozbawiony prawa unieważnienia aktów prawnych niezgodnych z radziecką konstytucją. Ustawa *O nadzorze konstytucyjnym w ZSRR* przyjęta została 23 grudnia 1989 r.⁸, zaś Komitet zaczął funkcjonować w maju 1990 r. Równoległe trwały prace nad nowym organem jurysdykcji konstytucyjnej, które jednak nie zostały ukończone do rozpadu ZSRR⁹. Republiki postradzieckie do swoich nowych ustaw zasadniczych, przyjętych w I połowie lat 90., wprowadziły niemalże jednomyślnie organy sądownictwa konstytucyjnego¹⁰.

⁷ R. Czachor, *Superprezycjonalizm jako odrębny system polityczno-prawny*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2022, nr 4, s. 89–98.

⁸ Закон СССР „О конституционном надзоре в СССР”, <http://pravo.levonevsky.org/bazazru/texts25/txt25662.htm> (17.12.2022).

⁹ S. Grabowska, *op.cit.*, s. 160–161.

¹⁰ Jedyny wyjątek stanowił Turkmenistan, który po rozpadzie ZSRR nie przeprowadził istotnych reform ustrojowych. W Kazachstanie w latach 1995–2022 funkcjonowała wzorowana

Organ sądownictwa konstytucyjnego w Armenii został powołany na mocy pierwszej postradzieckiej konstytucji tego państwa z lipca 1995 r. i rozpoczął działalność w roku kolejnym. Podobnie w Azerbejdżanie, konstytucja z listopada 1995 r. wprowadziła organ sądownictwa konstytucyjnego, który funkcjonowanie rozpoczął w 1998 r. W przypadku Gruzji powołanie organu kontroli konstytucyjności wynikało z norm konstytucji uchwalonej w sierpniu 1995 r. i nastąpiło rok później. Wszystkie trzy południowokaukaskie sądy konstytucyjne przystąpiły w 2000 r. do Europejskiej Konferencji Sądów Konstytucyjnych¹¹.

We współczesnej doktrynie rosyjskojęzycznej wskazuje się na istnienie pięciu podstawowych funkcji sądownictwa konstytucyjnego: a) dokonywania wykładni konstytucji; b) kontroli konstytucyjności prawa; c) określaniu zakresu kompetencji organów władzy publicznej poprzez rozstrzyganie sporów pomiędzy nimi; d) ochrony praw i wolności jednostki w trybie skargi konstytucyjnej oraz e) różnorodnej działalności ekspercko-zatwierdzającej, m.in. w postaci stwierdzania ważności wyborów powszechnych, przyjęcia rezygnacji prezydenta z urzędu¹². Ogółem w państwach postradzieckich organom sądownictwa konstytucyjnego nadano stosunkowo szerokie uprawnienia i gwarancje niezawisłości, aczkolwiek trudno mówić o jednolitym modelu, co więcej w tej materii dokonywane są kolejne reformy.

III. Podstawy prawne sądów konstytucyjnych i ich definicja legalna

Konstytucyjne podstawy organizacji sądownictwa konstytucyjnego Armenii zawarte są w rozdziale 7 „Sądy i Najwyższa Rada Sądownictwa” konstytucji z 5 lipca 1995 r.¹³ Status Sądu Konstytucyjnego Armenii, jego kompetencje i charakter prawny orzeczeń regulują w szczególności art. 167–170 konstytucji. Akt ten defi-

---

na modelu francuskim Rada Konstytucyjna, zaś w Kirgistanie od 2010 do 2021 r. kompetencje organu sądownictwa konstytucyjnego posiadała Izba Konstytucyjna tamtejszego Sądu Najwyższego.

¹¹ Conference of European Constitutional Courts, www.confueconstco.org/en/common/home.html (17.12.2022).

¹² Н.В. Витрук, *Цель, задачи и функции конституционного правосудия в государствах новой демократии*, „Конституционное правосудие” 2002, nr 2 (16), s. 36.

¹³ Constitution of the Republic of Armenia www.president.am/en/constitution-2015/ (17.12.2022). Do konstytucji tej wprowadzono później kilka zmian, z których ostatnia miała miejsce 6 grudnia 2015 r.

niuje Sąd Konstytucyjny jako organ realizujący „sądownictwo konstytucyjne i zapewniający zwierzchność konstytucji” (art. 167 ust. 1 konstytucji). Aktualnie obowiązująca ustawa „O Sądzie Konstytucyjnym” przyjęta została 17 stycznia 2018 r.¹⁴

Konstytucja Azerbejdżanu z 12 listopada 1995 r.¹⁵ reguluje sytuację prawną Sądu Konstytucyjnego w szczególności w art. 130 w rozdziale VII pt. Władza sądownicza. W związku z tym, że w składzie państwa funkcjonuje Nachiczewańska Republika Autonomiczna, jej ustrój reguluje odrębna konstytucja z 29 grudnia 1998 r., w której jako organ kontroli konstytucyjności prawa zdefiniowano Sąd Najwyższy Nachiczewańskiej Republiki Autonomicznej (art. 44). Szczegółowo ustrój Sądu Konstytucyjnego Azerbejdżanu reguluje ustawa nr 561-IIQ z 23 grudnia 2003 r.¹⁶ Ustawa ta definiuje Sąd Konstytucyjny jako organ „zapewniający supremację konstytucji Azerbejdżanu oraz ochronę podstawowych praw i wolności każdej jednostki” (art. 1, 5).

Konstytucja Gruzji z 24 sierpnia 1995 r.¹⁷ w rozdziale 6 pt. „Władza sądownicza i Prokuratura” określa pozycję ustrojową Sądu Konstytucyjnego (art. 60). Szczegółowo jego działalność definiuje ustawa organiczna nr 95 „O Sądzie Konstytucyjnym Gruzji” z 31 stycznia 1996 r. (ze zm.)¹⁸. Stanowi, że jest on „sądowym organem kontroli konstytucyjności prawa, zapewniającym zwierzchność konstytucji Gruzji, praworządność i ochronę konstytucyjnych praw i wolności człowieka” (art. 1 ustawy).

IV. Sposób wyboru, kadencja, wymagania wobec sędziów

W każdym z omawianych państw sądy konstytucyjne liczą po 9 sędziów. W Armenii wybierani są oni przez parlament większością 3/5 ogólnej liczby deputo-

---

¹⁴ Constitutional Law of the Republic of Armenia „On the Constitutional Court”, <https://www.Concourt.Am/En/Normative-Legal-Bases/Constitutional-Law> (17.12.2022).

¹⁵ Constitution of the Republic of Azerbaijan, <https://president.az/en/pages/view/azerbaijan/constitution> (17.12.2022). Do konstytucji tej wprowadzono później kilka zmian, z których ostatnia miała miejsce 26 września 2016 r.

¹⁶ The Law of the Republic of Azerbaijan on Constitutional Court, <https://constcourt.gov.az/en/legislation/42> (17.12.2022).

¹⁷ Ostatnia zmiana Konstytucji Gruzji miała miejsce 23 marca 2018 r.

¹⁸ Organic Law of Georgia on the Constitutional Court of Georgia, <https://matsne.gov.ge/en/document/view/32944?publication=25> (17.12.2022).

wanych. Po trzy kandydatury zgłaszają: prezydent, rząd oraz organ samorządu sędziowskiego – Ogólne Zgromadzenie Sędziów. Kadencja trwa 12 lat i nie może być odnowiona (art. 166 ust. 1 konstytucji). Sędzią Sądu Konstytucyjnego Armenii może zostać osoba mająca min. 40 lat, wykształcenie prawnicze, 15-letni staż pracy w zawodzie i wysokie kompetencje, posiadająca wyłącznie obywatelstwo Armenii i pełnię praw obywatelskich. W stan spoczynku sędziowie przechodzą po osiągnięciu 70. roku życia (art. 165 ust. 1 konstytucji).

W Azerbejdżanie sędziów Sądu Konstytucyjnego powołuje parlament na wniosek Prezydenta. Kadencja trwa 15 lat, a ich mandat nie może być odnowiony. Sędzią może zostać obywatel Azerbejdżanu posiadający wykształcenie prawnicze, pełnię praw wyborczych i minimum pięcioletni staż pracy (art. 126 konstytucji).

W Gruzji sędziowie są powoływani po trzech oddzielnie przez: prezydenta, parlament większością min. 3/5 ogólnej liczby deputowanych oraz Sąd Najwyższy. Kadencja trwa 10 lat. Sędzią może zostać obywatel Gruzji w wieku min. 35 lat, mający wykształcenie prawnicze, dziesięcioletni staż pracy i wysokie kwalifikacje zawodowe (art. 60 ust. 2 konstytucji).

V. Zakres kompetencji

Oczywistą kompetencją wszystkich omawianych organów jest kontrola konstytucyjności aktów prawnych a ich orzeczenia są ostateczne. Nadto rozstrzygają one spory kompetencyjne pomiędzy organami władzy; uczestniczą w procedurze opróżniania urzędu prezydenta i orzekają o ważności wyborów powszechnych. Nie mogą one jednak wszczynać postępowań z własnej inicjatywy, nie dysponują one prawem inicjatywy ustawodawczej. Odnosząc się do innych kompetencji poszczególnych sądów, trudno mówić o jednolitym modelu, który właściwy byłby „kaukaskim demokracjom” tj. Armenii i Gruzji oraz autokracji tj. Azerbejdżanowi. We wszystkich państwach funkcjonuje instytucja skargi konstytucyjnej, prawo *actio popularis* istnieje tylko w Gruzji, a tylko w Azerbejdżanie sąd konstytucyjny ma prawo dokonywania wykładni treści ustaw, ale tylko tam nie ma kompetencji likwidacji partii politycznych. W świetle powyższego można postawić tezę, że część z tych kompetencji (m.in. w kwestii ważności wyborów) winna przynależeć innym organom, w tym sądom najwyższym.

Tabela 1. Główne kompetencje sądów konstytucyjnych

	Armenia	Azerbejdżan	Gruzja
wszczynanie postępowań z własnej inicjatywy	nie	nie	nie
rozpatrywanie indywidualnej skargi konstytucyjnej	tak	tak	tak
rozpatrywanie skargi obywatelskiej (<i>actio popularis</i>)	nie	nie	tak
inicjatywa ustawodawcza	nie	nie	nie
dokonywanie wykładni treści ustaw	nie	tak	nie
udział w procedurze impeachmentu głowy państwa	tak	tak	tak
rozstrzyganie sporów kompetencyjnych	tak	tak	tak
rozstrzyganie w sprawach ważności wyborów	tak	tak	tak
likwidacja partii politycznych	tak	nie	tak
ostateczny charakter orzeczeń	tak	tak	tak

Źródło: opracowanie własne.

VI. Podmioty uprawnione do wnoszenia skargi

W poszczególnych państwach istotne różnice dotyczą kręgu podmiotów uprawnionych do wnoszenia skargi do sądów konstytucyjnych. W przypadku Armenii i Gruzji różny jest też jej zakres materialny. We wszystkich omawianych państwach podmiotami uprawnionymi do wnoszenia spraw są: prezydent, rząd, parlament, Prokurator Generalny, ombudsman, sądy oraz jednostka (osoba fizyczna, w niektórych przypadkach również osoba prawna). Najbardziej rozbudowany katalog tychże podmiotów funkcjonuje obecnie w Armenii, gdzie inicjatorami mogą również być, w ograniczonym zakresie, m.in. grupy parlamentarzystów, partie polityczne, kandydaci w wyborach prezydenckich. W Gruzji do katalogu tego należy organ samorządu sędziowskiego, Rada Banku Narodowego i Audytor Generalny. W Armenii skarga konstytucyjna przysługuje jednostce w sprawach naruszenia praw i wolności przez orzeczenie sądu, po wyczerpaniu ścieżki odwoławczej; w Gruzji – w sprawach zgodności aktów prawnych z konstytucyjnymi gwarancjami wolności i praw jednostki.

Nadmienić należy, iż azerski ustawodawca przyjął w przedmiotowej materii najbardziej „egalitarne” podejście. Wszystkie podmioty uprawnione do wnioskowania do Sądu Konstytucyjnego mogą to czynić w jednakowym zakresie, tj. w sprawie zgodności aktów prawnych z konstytucją; zgodności ratyfikowanych umów międzynarodowych z konstytucją; rozstrzygnięcia sporów kompetencyjnych pomiędzy organami władzy publicznej i wykładni treści konstytucji i ustaw, zaś w odniesieniu do jednostki – w kwestii naruszenia jej wolności i praw przez akty prawne oraz orzeczenia sądów.

Tabela 2. Podmioty uprawnione do wnoszenia skarg do sądów konstytucyjnych

	Armenia	Azerbejdżan	Gruzja
Parlament większością głosów	tak	tak	tak
minimum 1/5 ogólnej liczby parlamentarzystów	tak	nie	nie
frakcja parlamentarna	tak	nie	nie
Prezydent	tak	nie	nie
rząd	tak	tak	tak
Najwyższa Rada Sądownictwa	tak	nie	nie
Sąd Najwyższy i sądy powszechne	tak	tak	tak
jednostki samorządu teryt.	tak	nie	tak
Prokurator Generalny	tak	tak	tak
Rzecznik Praw Człowieka	tak	tak	tak
Rada Banku Narodowego	nie	nie	tak
Audytor Generalny	nie	nie	tak
partie polityczne, kandydaci na urząd prezydenta	tak	nie	nie
minimum 1/3 składu Sądu Konstytucyjnego	tak, ws. dyscyplinarnej odpowiedzialności sędziego Sądu Konstytucyjnego	nie	nie
każda osoba fizyczna	tak	tak	tak

Źródło: opracowanie własne.

VII. Organizacja działalności

Ustawodawstwo poszczególnych państw odmiennie reguluje zagadnienia organizacji pracy sądów konstytucyjnych. W przypadku Armenii Przewodniczącego i Zastępcę Przewodniczącego Sądu Konstytucyjnego wybierają na 6-letnią kadencję członkowie tegoż sądu ze swojego składu bez prawa reelekcji (art. 166 ust. 2 konstytucji). Posiedzenia zwołuje i przewodniczy im Przewodniczący (art. 38 ustawy). Wyroki zapadają większością głosów liczoną od ogólnej liczby sędziów (art. 62 ustawy).

Sąd konstytucyjny Azerbejdżanu rozpatruje sprawy w czasie posiedzeń izb lub na plenum. Korum posiedzeń izb wynosi 3 sędziów, zaś plenum – 6 sędziów. Izby wstępnie rozpatrują wnioski, stwierdzając ich formalną poprawność, zaś następnie merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy dokonuje plenum większością głosów (art. 6–7 ustawy). Bieżąca organizacja działalności Sądu, kształtowanie składu izb oraz reprezentowanie go w kontaktach zewnętrznych jest obowiązkiem Przewodniczącego Sądu Konstytucyjnego, który powoływany jest spośród jego członków przez Prezydenta Azerbejdżanu (art. 109 konstytucji).

Sąd Konstytucyjny Gruzji orzeka w trybie plenarnym lub izbowym. Każda z dwóch izb składa się z 4 sędziów. Składy izb zatwierdzane są przez plenum na wniosek Przewodniczącego Sądu Konstytucyjnego. Przewodniczący wybierany jest przez sędziów Sądu Konstytucyjnego ze swojego składu na okres 5 lat bez możliwości reelekcji.

VIII. Podsumowanie

Z powyższego wynika, że w państwach Kaukazu Południowego przyjęto rozwiązania z zakresu sądownictwa konstytucyjnego, które są zgodne z europejskim, scentralizowanym modelem kontroli konstytucyjności prawa. Ich ustawy zasadnicze przewidują istnienie formalnie niezależnych, wyodrębnionych organów sądownictwa konstytucyjnego. Oprócz kontroli konkretnej i następczej ma także miejsce kontrola abstrakcyjna, prawem wszczęcia postępowania dysponują naczelné organy władzy publicznej a także jednostki w zakresie dotyczącym ich spraw. Orzeczenia są wiążące dla wszystkich podmiotów i wywołują skutki ostateczne.

Różnice pomiędzy poszczególnymi państwami dotyczą głównie katalogu organów uprawnionych do wszczynania postępowań, trybu wyboru sę-

dziów, kompetencji dokonywania wykładni przepisów ustawowych czy udziału w procedurze likwidacji partii politycznych. Reformy w Armenii, które miały miejsce w ostatniej dekadzie, ułatwiły dostęp do sądownictwa konstytucyjnego szerszemu kręgowi podmiotów, poniekąd zbieżna sytuacja ma miejsce w Gruzji. Nie można zatem twierdzić o istnieniu jednolitego czy specyficznego dla danego regionu modelu sądownictwa konstytucyjnego.

Nie znajduje również potwierdzenia hipoteza, że model azerski, jako funkcjonujący w państwie autorytarnym, będzie na niwie ustrojowej istotnie odbiegał od standardów demokratycznych. Mimo bardziej „zamkniętego” modelu Sądu Konstytucyjnego (zawężony, względem państw sąsiedzkich, krąg podmiotów uprawnionych do wnioskowania) jego ustrój i zakres kompetencji nie jest rażąco odmienny od europejskiego standardu. Główny zarzut względem tamtejszego modelu ustroju sądownictwa konstytucyjnego dotyczyć może trybu powoływania sędziów przez parlament wyłącznie spośród osób rekomendowanych przez Prezydenta Azerbejdżanu. Ogółem powyższe oznacza, że specyfiki „niedemokratyzmu”, tj. nieprzestrzegania zasad trójpodziału władzy i demokratycznego państwa prawa w danym przypadku poszukiwać należy głównie w pozanormatywnych aspektach systemu politycznego.

Literetura

- Alberski R., *Trybunał Konstytucyjny w polskich systemach politycznych*, Wrocław 2010.
- Constitutional Courts in Post-Soviet States. Between the Model of a State of Law and Its Local Application*, red. J. Zalesny, Berlin 2019.
- Czachor R., *Sądownictwo konstytucyjne na Białorusi, Ukrainie i Mołdawii. Studium ustrojowo-porównawcze*, „Zeszyty Naukowe UJW. Studia z Nauk Społecznych” 2018, nr 11.
- Czachor R., *Superprezydencjalizm jako odrębny system polityczno-prawny*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2022, nr 4.
- Ferejohn J., *Judicializing Politics, Politicizing Law*, „Law and Contemporary Problems” 2002, vol. 65, nr 3.
- Grabowska S., *Sądy konstytucyjne w wybranych państwach europejskich*, Rzeszów 2008.
- Granat M., *Sądowa kontrola konstytucyjności prawa w państwach Europy Środkowej i Wschodniej*, Warszawa 2003.
- Hirschl R., *Towards Juristocracy: The Origins and Consequences of the New Constitutionalism*, Cambridge-London 2004.
- Małajny R., *Legitymacja sądownictwa konstytucyjnego*, „Państwo i Prawo” 2015, z 10.

- Mazmanyan A., *Judicialization of politics: The post-Soviet way*, „I-CON” 2015, nr 13.
- Sadurski W., *Rights Before Courts: A Study of Constitutional Courts in Postcommunist States of Central and Eastern Europe*, Dordrecht 2014.
- Витрук Н.В., *Цель, задачи и функции конституционного правосудия в государствах новой демократии*, „Конституционное правосудие” 2002, nr 2 (16).